

ҮРТҮН АЙЫНЫҢ 21-чӱ КҮНІНДЕ -

ИН АП-АРЫҒ ХУДАЙ ТӨРӨТКЕННИҢ ПАЗА ХАС-ХАЧАНҒА ЖАРНА ХЫСТЫН ТӨРӨГҢНІ

Иргі чоохта пазыл парғанынаң, Худай Ічезі пол парар Ин Ап-арығ Мария Хыстың Төреен орыны Иерусалим полған, че Орыс Сынсабланыстығ Тигірибде, ап-арығчы Димитрий Ростовскийнің чооғынаң, Ин Ап-арығ Мария Хыстың ада-ічезі Назарет саарда чуртааннар, паза Мария андох Төреп парған.

Иерусалимнің алтынзархы сариндағы хыранда, Эдролонскай холның хыринда, улуг нимес Назарет саар чатхан. Ол пір дее нимезінен сабланмаан полған, аннанар еврейлер аны немес салбин, тіченнер: «Назареттең пірее чаксы-чалахай нима сығар ба?»

Сах пу саарычакта арығ сағыстығ ирепчи Иоакимнең Анна чуртаан, хайзыларын амыр Арачылағчызының өбеке ада-ічезі пол парарға Худай-Чайаачы таллап алған.

Иоаким күстіг хоныхтығ чуртаан, аның көп саннығ малы полған. Пу Худайғасын ирепчи пай чуртаан полза даа Худайға киртинчен. Олар туған-чағыннарына польычаннар, аннанар оларны идок улуғлачаннар. Че оларның пір ачығ полған: оларның пала чох полған, аннанар еврейлер оларға Худайның хатығлазы салыл парған полар тіченнер. Че частан парған ползалар даа, Худайнаң паланы сурынып, Ағаа олар хараа-күнөрте алданчаннар.

Иоаким төлі чох полчатханы үчүн угаа тың ачырғанчан. Пірсінде, Иоаким Худай туразынзар Худайға сыйыхты сал пирерге ағылғанда, Руфим теен кізінең хатығ киктесті ис салған: «Ноға син прайзынаң пурнада Худайға сыйыхты салдың? Син төлін чохтаңар турыстыра немес кізің!» Андағ ачырғастығ киктесті ис салған Иоаким, чағбан тудып, Худайға хараа-күнөрте алданар үчүн, хуруғ чазызар ырабысхан.

Анна анзын піл салғанда, позын төлі чохтаңар пыролап, уламох күстіг алданыстарны Худайзар ысхан, иди Ол аны ис салып, ағаа палачакты ыс пирзін тіп.

Пірсінде, иди алданчатхан туста, Худайның Ангелі түзіп, ағаа теен: «Синің алданызынны Худай ис

салған, син төл алынып, Худайдаң чаксы сөстіг хысты төредіп аларзын, ол чирдегі прай хыстарнаң пөзік полар. Аның пастыра чирдегі прай төллерге Худайның чаксы сөзі пиріл парар. Син ағаа Мария атты пир саларзын».

Худай ысхан Ангелнең өріністіг сөстерні ис салып, Анна Ангелнің алнында, пазырынып алып, теен: «Тіріг Худайым минің! Сынап минің палачаң төреп парза, мин аны Худайға тоғынарға пир салам. Иди ол Ағаа тоғынзын, паза Аның адын прай чуртазында махтазын!»

Худайның олох Ангелі хуруғ чазыда Худайға алданчатхан Иоакимнің алнында тура салып, ағаа теен: «Худай сағаа айап парып, синің алданызынны алып алған. Синің ипчін Анна төл алынар, анаң хыс паланы төредіп алар, Ол Хысха тиксі амыр өрінер. Мына минің сын сөстерімнің тании: Иерусалимзер пар, анда, Алтын хаалхаларның хыринда, син ипчіннен тоғас парарзын».

Иоаким Иерусалимзер манзыраан, ол Худайға паза абыстарға сыйыхтарны поэнаң хада алып алған. Иерусалимзер читкенде, Иоаким Аннанаң Ангел чоохтаан орында тоғас парған, олар Оөркізіненер чоохтазып, нинчедде тус Иерусалимде польып алып, Назареттегі чурттарынзар айланғаннар.

Тузы читкенде Анна хызычакты төредіп алған, Ангелнің чөбінен, ол аны Мария тіп адап салған.

Пір чыл пазынаң Иоаким той иткен, тойға ол абыстарны, улуг кізілерні, туған-чағыннарын хығырып алған. Тойда ол Худай пирген Хызын көдіріп, прайзына көзіткен, паза абыстар ағаа постарының чаксы сөстерін пирзіннер тіп сурынған...

Сынсабланыстығ Тигіриб Чалғыс Иисус Христос ла чиктег чох Төреен тіп санапча. Ол хайхастығ ондайнаң - Ап-арығ Хуттаң паза Мария Хыстаң Төреп парған. Че Мария Хыс Позы чазығы чох таа полған полза, пастағы өбеке ада-ічезің чазығынаң, кізі чили төреен, аннанар Ағаа ол чазыхты толынып аларға кирек полған.

Ап-арығ Амвросийнің сөстерінен, «чирде прай ипчилер төрет салған паларның аразынаң, Хан Худай Иисус Христос ла ап-арығ төреен, Хайзы прай кізілер чили немес, че худайлығ хайхас пастыра, чиктег чох Төреен».

Че, Иргі чоохтын киречілеенінен, Ин Ап-арығ Мария Хысха Худай Ічезі пол парар үчүн, Худай туразында үс частығдаң сығара чуртап, анда Худайға тоғынып, арығланып аларға кирек полған, аннанар Анда пастағы чазых өделен полбаан.

Ин Ап-арығ Мария Хысха Худайның Архангелі Гавриил Чаксыхабарны Читтір пирген күнде, Худайның Ічезі пол парчаң Хыс санай ап-арығланып алып, Худайның Ічезі пол парарға турыстыра пол парған.

ҮРТҮН АЙЫНЫҢ 27-чӱ КҮНІНДЕ -

ХАН ХУДАЙНЫҢ ТІРІГҢНІЧАЙАПЧАТХАН ААРЛЫҒ КІРӨЗІН КӨДІРГҢНІ

Хан Худайның Аарлығ Кірөзі таабыл парғаны - угаа өріністіг паза улуг кирек полча, хайзы Иисус Христос Тіріл парған соонда, үс чүс чыл пазынаң пол парған. Пілдістіг полған, кізі төлінің Арачылағчызы кірөстіг өлімні алын салған соонда, ах сағыстығ Худай кізізіне Иосифке Римнің прокураторы Пилаттын саринаң чаксы хайығ пирілгені, - Иосиф Кірөсте өлімні алынарға, чарғыладып, тоозыл парған кізіні поэна тимпеп салған хуйудағы хомдыда чыып саларға чарадығыны Пилатнаң алып алған.

Ол тустарның чозағы хоостыра, хазаттыр салған соонда, ол парған кізіні, олаңай кізі чили, иптіг чығдырбачаннар. Паза Пасха үлүкүн чағдапчатханнар, Христоснаң хада хазаттыр салған өліг тонағчыларны табыраанча саарның тастынзар тастабысханнар, үс кірөсті Голгофа хырандағы хуйуда көбм салғаннар.

Че, хачан тиксі чир үстүне Христостың Хазаттыр салғанынаңар тіл-аас тиксі тарап парғанда, Хан Худайның Кірөзінің Агазы таабыл парғаны тиксі амырдағы христостығларға улуг өріністі ағылған, паза Ап-арығ Тигірибні сіліглирінде өкерсіністіг ап-арығ немес Ол айлан парған.

Ап-арығ апостолғатин Константин хан, хайзы пір ле хати Кірөстің чаксы күзін сыннабаан, ол Аарлығ Ағасты таап аларға угаа тың хыныбысхан. Ол аар тоғысты аның ічезі, ап-арығ апостолғатин хан-ипчи Елена поэнына артыныбысхан. Ах сағыстығ тирініп алып, ол Иерусалимзер чолын тухтан. Константин хан ічезіне кирек күсті прай пирген.

Хачан хан-ипчи Елена Хан Худайның Кірөзін тілепчеткенде, Иерусалимде пір дее кізі пілбеен, хайда ол Кірөсті тілечен. Андада, Иерусалимнің патриархы Макарийнің чөбінен улуг частығларны чыып алғаннар, хайда оларның өбекелері Кірөсті чазыр салғаннар? Иди, улуг кізілернің аразынаң пір кізі хан-ипчині Голгофа хыранның алтынзархы-іскеркі саринзар апарып, ағаа көзіткен. Анда көпхудайлығларның Венеразының тигіриби турған, аның алтында Христостың Кірөзі көміл парған, теен ол. Андада көпхудайлығларның тигірибин инзерібіскеннер, анаң көп тоғынған соонда, үс кірөс таабыл парған, че хайзы Арачылағчының Кірөзі полчаң тіп, піліп алар үчүн, Патриарх Макарий ағырығ ипчині үс кірөске изерістіре саларға чөпті пирген. Хачан пастағы ікі кірөске аны салғаннарында, - пір дее нима алыспаан, че үзінчи Кірөске салғаннарында, ол ипчи төзек-частығынаң ор-хазых тура-салған. Сах ол туста өліг кізіні чыырға оларның хыринча апарчатханнар. Патриарх үс кірөсті изерістіре ағаа салған, Арачылағчының Кірөзін өліг кізее салғанда, ол тіріл парған. Андағ улуг хайхастарны көр салып, иудейлернің көбізі Христосха киртініп пастаан.

Хачан Голгофа хыранда Хан Худайның хайхасчайапчатхан Кірөзін таап алғаннарында, анда полғаннарның көбізі ағаа чапсыра польып аларға хыныбысхан. Че угаа тың хыстылыстығ полғаннаңар, прайзы ағаа чағын кір полбаан. Андада чон Христостың Кірөзін көзіт тее пирерге сурынған. Патриарх Макарий, пөзік орынзар сығып алып, Аарлығ Кірөсті прайзына көріндіре көдір пирген, андада чон угаа тың чаксы көннліг пол парып, паза өрініп, хысхырған: «Хан Худай, хайралла!» Аннанар пу угаа тың сабланыстығ улуг кирек - Хан Худайның Кірөзін Көдіргені үлүкүн тіп адал парған.

Сектанттар сынсабланыстығларны сіпер Кірөсті улуғлапчазар тіп, киктепчелер. Олар, кізі угаа тың чобалған соонда, өлім алынған тирігні сабландыраарға чарабас тіпчелер. Мында иргічакығлығ тустағы Кірөстен угаа тың хорыхчаң күстің үні истілче. Оларға Кірөстегі өлім - уттыр салғанының тании, че піске Кірөс - илбек чиңістің тании, өлімні паза төбірки хан чирин чуртас утып алғанының илбек чинізі полча. Арачылағчыны Кірөстегі өлім утып албаан, че Христос, Кірөс пастыра, өлімні утып алған. Піске Кірөс - чалғыс ла күс, хайзы түбі чох айна оймағын азыра алтап парыбысчаң чазыт тахта полча, хайзы пастыра кізі Худайға чағыннап алар. Піске Кірөс паза Иисус Христостың Тіріл парғаны, хачан даа чарылыспас улуг күс полча.

Кірөсте чобалар алнында, Хан Худай теен: «Пүүн Кізі Оолғы сабландырыл парар» (Ин. 13, 31). Кірөс - Аның сабланызы, Кірөс - Аның хынызының тоозылбас чарии. Ап-арығчы Иоанн Златоустың сөстерінен: «Кірөс кізілерні ле арачылап халбаан, че ангеллерні дее Ол Худайзар чағыннат салған».

Хан Худай Позының үгречілерінен анымчохтасчатханда теен: «Сіперге Наа Чахығны пирчем, удур-төдір хынызынар, хайди Мин сіперге хыныбысхам, сіпер идок удур-төдір хынызыңар» (Ин. 13, 34).

ЕПАРХИАНЫҢ ЧҮРТҮЗЫНДАҒЫ КИРӨКТӨРНІҢ, ПАЗА АРХИЕПИСКОПЫНЫҢ ХУДАЙҒА ТОҒЫНЫСТАРЫНЫҢ ИЗБІРІЗІ

Орғаш айының 10-чы күні, Худай Іезінің Смоленской (Одигитрия) иконазын үлүкүннечен күнде, паза ап-арығ илчлерні Прохорны, Никанорны, Тимонны паза Пармен диаконны хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Худайға тоғынысты Харатастағы Богородице-Рождественской Худай туразында толдыр салған.

Худайға тоғынысты толдырыл парған соонда, Харатас саарча кірөстіг чөріс полған.

Орғаш айының 13-чі күні, иирде, Хан Худайның Тірігнічайапчатхан Аарлығ Кірөзін Сығарчаң үлүкүннің таңдади, Маккавейсктегі читі чобағчыны хумартхылачаң күннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Хараағы Худайға тоғынысты Спасо-Преображенской кафедралығ соборында толдыр салған.

Кибір хоостыра, Худай туразының ортазынзар, киртіністіглер пазырынып алзыннар тіп, Тірігні-чайапчатхан Ағастаң алылған чардығастығ Кірөс сығарылған.

Орғаш айының 14-чі күні, Хан Худайның Тірігнічайапчатхан Кірөзін Сығарчаң үлүкүннің күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның абыстарынаң хада, Худайға тоғынысты Спасо-Преображенской кафедралығ соборында толдыр салған.

Орғаш айының 15-чі күні, ап-арығ илчі, пастағычобағчы архиеридиакон Стефанның ап-арығ сөбгін көзіргенін сағысха кирчең күнде, паза Худайдаң часкалығ Василийні, Москвадағы хайхасчайачаңны хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның хутхадарчыларынаң хада, Худайға тоғынысты Спасо-Преображенской кафедралығ соборында толдыр салған.

Орғаш айының 15-чі күні, иирде, Худайғасын Исаакийні, Далматты паза Фавстты паза Худайғасын Антоний Римлянинні хумартхылачаң күннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Хараағы Худайға тоғынысты Спасо-Преображенской кафедралығ соборында толдыр салған.

Орғаш айының 16-чы күні, Худайғасын Исаакийні, Далматты паза Фавстты паза Худайғасын Антоний Римлянинні хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Худайға тоғынысты Пий аймаандағы Покровской Худай туразында толдыр салған.

Орғаш айының 17-чі күні, Эфестегі читі саарбахты хумартхылачаң күнде, паза Соян-Сус ГЭС-те пол парған улуғ саайныч он пірінчі чылы толчатхан күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Майна п. хырындағы Эфестегі Читі саарбахтың адынан Уйскай Худай туразында, хайда саайлан парғаннарның көбізі чыыл парған, Худайға тоғынысты толдыр салған.

Орғаш айының 18-чі күні, иирде, пістің Хан Худайысты паза Арачылағыбыс Иисус Христостың Хубулғанын үлүкүннечен күннің таңдади, паза Ағбандағы епархияның турғызыл парғанының 25-чі чылы толчатханын үлүкүннечен күннің таңдади, үлүкүннің Хараағы Худай

тоғынысты толдырыл парған, хайзынаң Ағбанның паза Хакас чирінің архиепискобы Ионафан, Горно-Алтайсктың паза Чемальсктың архиепискобы Каллистрат, Минсугның паза Курагиннің епискобы Никанор, Рубцовсктың паза Алейсктің епискобы Роман устааннар.

Кибірге кір парғанынаң, соборның ибیره чөріс толдырыл парған.

Орғаш айының 19-чы күні, пістің Хан Худайыбыс паза Арачылағыбыс Иисус Христостың Хубулғанын үлүкүннечен күнде, паза Ағбандағы епархияның турғызыл парғанының 25-чі чылы толчатханын үлүкүннечен күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің архиепискобы Ионафан, Горно-Алтайсктың паза Чемальсктың архиепискобы Каллистрат, Минсугның паза Курагиннің епискобы Никанор, Рубцовсктың паза Алейсктің епискобы Роман үлүкүннің Худайға тоғынысты толдыр саларынаң устааннар.

Пу илбек үлүкүннің күнде, амвон тастында улуғ алданыс толдырылып, үүчк-сад ниместерінің ап-арығлазы толдырыл парған, паза соборның ибیره үлүкүннің кірөстіг чөріс полған.

Орғаш айының 20-чі күні, Ағбан саарның администрациязының Улуғ залында Ағбан саарның Пазы А. В. Лемин паза Ағбанның паза Хакас чирінің архиепискобы Ионафан саарның артых сөбірелерін сыйыхтааннар.

Орғаш айының 22-чі күні, ап-арығ илчі Матфийні хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның абыстарынаң хада, Худайға тоғынысты Спасо-Преображенской кафедралығ соборында толдыр салған.

Орғаш айының 22-чі күні, иирде, ап-арығ чобағчы архиеридиакон Лаврентийні хумартхылачаң күннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Хараағы Худайға тоғынысты Спасо-Преображенской кафедралығ соборында толдыр салған.

Орғаш айының 23-чі күні, ап-арығ чобағчы архиеридиакон Лаврентийні хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Худайға тоғынысты Никольской (иргі) соборда толдыр салған.

Орғаш айының 25-чі күні, епархия туразындағы Хуттыг-чарыдығы күнде, Пөзікинапарығ архиепископ Ионафанның устаанынаң, XLIV-чі хутхадарчылығ конференция ирткен.

Орғаш айының 27-чі күні, иирде, Иң Ап-арығ Худайтөреткеннің

Узубысханы үлүкүннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Хараағы Худайға тоғынысты толдыр саларынаң устаан.

Орғаш айының 28-чі күні, Иң Ап-арығ Худайтөреткеннің Узубысханы үлүкүннің күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның абыстарынаң хада, Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Худайға тоғынысты толдыр салған.

Пуох күн, иирде, паза пір үлүкүннің Худайға тоғынысты толдырылған, - Худай Іезін чыып салчаң орын 17 сағатта пасталған.

Орғаш айының 29-чы күні, Арачылағының Холнаңчайалбаан Обыразын Едесстен Константинопользар Ағыл салғанын сағысха кирчен күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның абыстарынаң хада, Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Худайға тоғынысты толдыр салған.

Орғаш айының 29-чы күні, иирде, ап-арығ чобағчы Миронны хумартхылачаң күннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Хараағы Худайға тоғынысты толдыр салған.

Орғаш айының 30-чы күні, ап-арығ чобағчы Миронны хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның абыстарынаң хада, Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Худайға тоғынысты толдыр салған.

Пу күнде, Устапчатхан аркалай наа үгредіг чылы пасталчатханына үгренчлерге, студенттерге чахсы сөзін піріп, оларға ап-арығ сугны чачыратхан.

Ұртүн айының 1-ғы күні, Худай Іезінің Донской иконазын үлүкүннечен күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Худайға тоғынысты Ағбандағы Знаменской Худай туразы-частомайда толдыр салған.

Ұртүн айының 1-ғы күнінде, үгредіг чылының пастағы күнінде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Москваның Ап-арығчызы Иннокентийнің адынан Сынабланыстыг гимназияның үгретчлеріне паза үгренчлеріне наа үгредіг чылы пасталчатханына улуғ алданысты толдыр піріп, чахсы сөзін пірген.

Аның соонда Ойнхутхадарчызы полған на үгренчее ап-арығлалған сугны чачыратхан.

Ұртүн айының 5-чі күні, Худай Іезінің Узубысханы үлүкүннің Удесчен күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Худайға тоғынысты толдыр салған.

Ұртүн айының 6-чы күні, иирде, ап-арығчобағчы Евтихийні, Иоанн Богослов илчінің үгренчизін паза ап-арығчы Петрны, Киевтің митрополидин, Москваның паза тиксі Орыс чирінің хайхасчайачаңны хумартхылачаң күннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Хараағы Худайға тоғынысты толдыр салған.

Ұртүн айының 6-чы күні, ап-арығчобағчы Евтихийні, Иоанн Богослов илчінің үгренчизін паза ап-арығчы Петрны, Киевтің митрополидин, Москваның паза тиксі Орыс чирінің хайхасчайачаңны хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның абыстарынаң хада, Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Худайға тоғынысты толдыр салған.

Ұртүн айының 6-чы күнінде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, Тіріл парған Хан Худайға, Иң Ап-арығ Худайтөреткенге паза Орыс ап-арығларға улуғ алданыстыг сарын сарналып, Хакасияның паза Туваның хырымындағы Соян аспахта пазырынып алчаң Кірөсті турғыс салып, ап-арығластыг орынны толдыр салған.

Пу сигіс пастыг ах өннің тимір Кірөс 2214 м. пөзікте турыбысхан, аның пөзии 7 м., көдірімі 1,7 тн.

Ұртүн айының 7-чі күні, иирде, Худай Іезінің Владимирской иконазын үлүкүннечен күннің таңдади паза ап-арығ чобағчыларны Адрианны паза Наталияны хумартхылачаң күннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Хараағы Худайға тоғынысты толдыр салған.

Ұртүн айының 8-чі күні, Худай Іезінің Владимирской иконазын үлүкүннечен күнде паза ап-арығ чобағчыларны Адрианны паза Наталияны хумартхылачаң күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның абыстарынаң хада, Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Худайға тоғынысты толдыр салған.

Ұртүн айының 10-чы күні, иирде, Хан Худайның Кірөстегізі ухаанчы Алнындапарчатхан Иоанның пазы Кизе саабылғанын үлүкүннечен күннің таңдади, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Хараағы Худайға тоғынысты толдыр салған.

Ұртүн айының 11-чі күні, Хан Худайның Кірөстегізі ухаанчы Алнындапарчатхан Иоанның пазы Кизе саабылғанын үлүкүннечен күнде, Ағбанның паза Хакас чирінің Пөзікинапарығ архиепискобы Ионафан, соборның хутхадарчыларынаң хада, Спасо-Преображенской кафедралығ соборында Худайға тоғынысты толдыр салған.

Пістің чуртазыбыстағы уғаа хомай сарибыс паза иптiг тудынарыбысты кинек итчеткен ниме - чабал хырызынғаны. Сынап алында хырызыныс, өөнiнде, iзечилернiн паза постарын төбiн түзiр салғаннарның кiрлiг паза чииркестiг тiлi полған полза, амды аннаң прайзы даа тузаланча, иди орыс тiлi ол чабал сөстер чох тiлге дее килiспинче тiп, аны пiске күстең тiл алызарға кир салғаннар.

Амды хырызыныс тархынынын чилегезiн көр көреенер, - ол прай даа чоннарның иргi тустарда тузаланчан хомай, чииркестiг паза кiрлiг сөстерiнен пүт парған. Ол «чызығ сөстeнер» Павел илчi поэзының тузында чоохтаанох. IV-чi чүс чылда ап-арығчы Иоанн Златоуст теен: «Хачан, кем-де хырызынчатса, андада Хан Худайның Пайзаңтолы хыриндағы Худай Iчезi Позының алданыстыр Чаабындызын чабал тiллiг кiзiнең хыйа алыбызып, ол кiзiнен хыйа айланыбысча, паза хырызынчак кiзi поэзының iчезiн чабаллааны үчүн, олох күнде Ағаа харғатча. Аннаң ол кiзi, чабал сөстерiнен хыйа саппаанда, аннаң хости одырып, азыранарға даа, iзерге дее чарабинча». Аннаң ап-арығчының сөстерiн пазыбыста пик пас саларға кирекпiс.

Че, нимезiнен артык полча чабал сөс? Прай даа чоннарның тiлiнде анзы нименi хайди адапчатханын полча, - өөнiнде, кiзiнiң ызых идiн паза төл чайачаң орыннарын.

Варнава (Беляев) епископ пасча: «Кiрлiг паза чабал сөстер - көп худайлығларның тiлiнен алылған хомай ниме. Ол, өөнiнде, иргi тустағы Искеркiдегi чоннарның постарының көп худайларына тоғынчатса, тузаланчан сөстерi полған, хайзылары сайтанны хығырынып, паза чир түбiнен хара күстi тартынып, сайбах худайларын Ваалны, Астартты паза пасхаларын даа сабландырчатсалар, тузаланчаннар, соонаң олар Хамның төлiне читкенер».

Иргi Вавилонда, Ханаан чирлерiнде, көп худайларына ызыхча час палаларны салчатсалар, сайбахтанып, паза соох хылынып, ол чабал паза кiрлiг сөстернең ахсанчаннар, соонаң олар хырызынчаң өөн сөстерге айлан парғаннар.

Кiзi хырызынчатса, айналар күстерiн тартынып, көп худайлығларның пазырынызынан пiрiк парча. Пiлдiстiг, Ханаан чоны, Худай көннiнен, еврейлерге чааладып, пу чир үстүнең санай чох идiл парған. Мынзы пiлдiзi чох хатығлас нимес, че Худайның сыннан хазырланғаны.

Иргi чоох пар - хырызынысты Орыс чирiне монгол-татарлар кир салғаннар тiп. Күлкүстiг дее полар, сынап алында арығ тiллiг паза пөзiк үгредiглiг орыстар полғаннар, хайзылары хырызынмачаңнар, че, соонаң ардап парған тiллiг монголлар килiп, чабал сөстерге оларны үгрет салғаннар тiзе. Чох, чабал паза кiрлiг сөстернiн чилегелерi - көпхудайлығларның ахсанызы Орыс чирiнзер монголлар килгелекте дее полған. Искеркi чирлердегi славяннарның, идөк пасха чоннарни осхас, көп худайлары пар полған, - чохсы үртүн алып алар үчүн, көп худайларына пазырынчаңнар, паза чирнең тигiрнiң хон саларларына киртiнченнер.

Орыстарның көпхудайлығ тойларында чабал сөстернең салыл парған сарыннарны сарначаннар, анда ипчi алчатхан оолны сөкклекчeннер (сөбiрелiг хонх чуртапчатса, ипчiзi аны киктебезiн тiп). Че пiрееде чабал сөстернең славян-көпхудайлығлар хара күстернi хыйа сүрчeннер, айналар хомай сөстернең хорхчалар тiченнер.

Орыс Чирiн Кiрөстeен соонда, чабал сөстер үчүн, хатығлачаннар. Алексей Михайлович ханның 1648 ч. үлгүлiг пiчинде, той салылчатса, хырызынарға чарабас тiп, хатығ чахис

ЧАБАЛ ХЫРЫЗЫНҒАНЫНАН

ХУДАЙ IЧЕЗI, ЧИР-IЧЕ, ТӨРЕТКЕН IЧЕ -
ҮС IЧЕ АЧЫҒА ПАСТЫРЧА

сығарыл парған: «Хонх тойында айналығ сарыннарны сарнабазыннар, паза пiр дее чииркестiг паза чабал сөстернең тiл алыспазыннар».

Кiрлiг сөстернең иң пастағызын - Худай Iчезi, икiнчiзiн - Чир-iче, иң халғанчызында - төреткен iче сөкклетче тiп, саначаннар. Идөк андағ сағыс пар полчан, Iчeнi сөкклекчeткен хомай, кiрлiг, чииркестiг сөстер үчүн, Худай хатығлазы ызылып, Чир-хайрахан чайханып, хыйаллар паза имнелбес ағырығлар тарапчалар тiп.

Михаил Феодорович паза Алексей Михайлович ханнар устапчатхан тустарда хырызыныс үчүн, орама ортазынзар сығарып алып, прай чонның көзiне хырчыннарнаң матап чырт салчаннар. Артык полбас анзын даа сағысха кирерге, хайди көп кiзi чыылыс парған орыннарда хырызынған кiзiнi, СССР-ның Уголовнай кодексi хоостыра, 15 суткаа чаап салчаннар.

Пiс полғаныбыс ла кинен сөс сығарыбысханыбыс үчүн, нандырығны тутчабыс, өөнiнде, хырызынчак сөстер үчүн. Пiр ниме дее iзi чох, тик парбинча, паза пасха кiзiнiң iчезiн чабал сөстернең чаап, ағаа харғас ызып, пiс поэзыбысха хыйалны хығырынып алчабыс. Хомай сөстер - пасха нандыра айлан парчаң хара күске айлан парчалар. Чабал тiлленген кiзее Худай аймах-пасха иреелестiг тустарны паза имнелбес ағырығларны ысча.

Имнег киреенде пiр миис ағырип пар (ам даа чахыс үгрeнiлбеен), иди чабал тiллiг нимес тее кiзi, кинетiн, хырызын сыхча, - Худайны паза ап-арығ кiзiлернi сөкклек сыхча. Худайға сыннан киртiнчеткен кiзее анзы пiлдiстiг. Хуттығ чуртаста анзы - айнаа туттырчатханы. Айна кiзiнi хорығыстығ сөстернi сығарарға тарт салча. Улуғларның чазыхтары үчүн, Худай ысханын, палаларның хуттарына даа айна кир парча. Айналан

парған кiзiлер тiгi чирдең аймах-пасха үннернi ис салып, айналарны көр сыхчалар, хайзылары хырызынарға паза Худайны чабаллирға оларны көбктiрчелер. Пiлдiстiг, кемнiң үннерi анзы. Хырызынчаң сөстернi иргi тустардан сығара айналар тiлi тiп адапчалар.

Паза мындағ көзидiм пар, хайди айналығ хара сөстернiң кiзее теелчеткенi. Пiр кiзi айналығ сөстернең удаа тузаланчан. Мына, амды ибiнзер килiп, көрче, - стол алтында анзы одырча, кемнi ол удаа адачан. Чурт ээзи, чочып парып, аннаң сурча: «Ноға син пееер килгезiн?» Айна нандырча: «А син минi сыбыра хығырынчазын». Анаң ол хара айна чох пол парған. Пу кiзiнi хорыхтырчан кино нимес, че сыннан полған кирек. Чой айна - кiзiнi хорыхтырчаң кино нимес, че сыннан айналығ хара күс, хайзы сыбыра кiзiнен хости чуртапча. Хачан кiзi аны адаза, ол поэзын хығырча тiп, сала-манзыри, кiзiнiң худынзар, өрiнiп, кир парча. Чабал сөстернi адастырып хырызынчатхан кiзi ағаа поэзының худының iзiктерiн, пiлiнмин дее, ас пирче. Хырызынчак кiзi анзына көнiк парып, хайдағ ниме үчүн ирееленчеткенiн пiр дее пiлiнминче.

Пiрилчi чоохтаан: чазыхха кирчеткен кiзi - чазыхтың хулы пол парча. Кем ол айналығ сөстерге санай палғат салбаан, iкiче дее күн чабал сөс сығарбин, сыдап көрзiн, аннаң ол поэзы чохсы пiл салар, кем чурттын сын ээзи полчатханын.

Үр ниместе пiр сiлiгленчен орында пасхачыл кирек пол парған: пiр санай үс сас хырыхчан ус тоғыстаң сығыбысхан. Сылтаа андағ - устағчылары оларға тоғыста хырызынарға чаратпыныбысханы. Ол хатығласты сас хырыхчан ипчiлер сыдап полбааннар.

Чабал тiлленгенi, кiзiнi худын, ардадып, төбiн түзiр салча. Сынап хырызынчак кiзiнiң тiлiнен кiрлiг сөстернi хыйа алыбысса, андада пiс көр саларбыс, хайди анын чохсы сөстерi

асхынах полчатханын. Чабал сөстернi сығарып, хырызынчак кiзi пiле-тура поэзының Худай пирген уйаттырчатхан сағызын чабыра пас салча, аннаң андар уйадыстығ киректернi идерге ниик ползын тiп.

Хырызыныс кiзiнi хазыр хылыхтығ ит салып, худын санай өдiрiбiсче. Хай-пiрее өмеде хырызынчак кiзi уйдаачых поларға күстенче. Андағ өмеде «хыныс, сiлiг, чалахай, хайраллас, айағ» сөстерге күлчелер, прай анзы азых паза чарых көрiстi санай тулғабысча.

Полған на ээн-аас тiллiг кiзее поэзын сурарға кирек: анын кичичек оолағы алай ба хызычағы чабал сөстернең тузаланчатса, ағаа ол кiрлiг паза чииркестiг сөстернi истерге чахсы полар ба?

Америкадағы сөбiрелернiң андағ кибiр пар. Хачан оларның палалары, тасхартын килiп, хомай сөстернең чоохтанчатсалар, андада оларның ада-iчезi алай ба улуғлары оларға ахсыларын сабыннаң чууп саларға чыхыпчалар. Пит, кiрлiг сөстер кiзiнiң сағызын, худын, хулахтарын, ахсын кiрлеп салчалар, аннаң оларның чуртазында оң полбыныбысча, иди олар ағырығларға даа пастыр сыхчалар. Ол чохсы кибiрнi поэзыбыстың чуртазына кир салчан ползабыс, тузазы улуғ поларчых.

Удаа саарбахтар улуғ, күстiг, ир синiне чит парғаннарын көзидерге күстенiп, хутты ардатчатхан хомай сөстернең чоохтан сыхчалар. Олар, кiрлiг сөстернең тузаланып, постарының чазығ полчатханнарын, пос алынча чуртап полбинчатханнарын чазырарға күстенчелер. Аннаң поэзын чабал сөстернең тiгiлген чаабындынан чаап салып, хал табанзым паза мағаа чағын кир тее полбастар тiп, поэзын часхар салча. Мына, хайдағ мин хал кiзiзiм - хырызынчак, тамкы тартчам, арага iсчем, че, ачырғасха, парасханах поэзының төбiн түсчeткенiн пiр дее сиинмин халча. Аннаң ол олох ла олғанах паза күлкүстiг көрiмнiг «ир табанах» полып, халча. Кем сыннан күстiг, ол поэзын тиксi амырға чарлабинча. Сыннан пос паза күстiг кiзi - сас малның чозағы хоостыра чуртабинча, хайдар прайзы - мин андарох тiп. Күстiг кiзi хомай нимес чаба палғат салбинча. Ол аннаң сыннан күресче. Сынап сiрер постарын хырызынчатсар, паза хости хыстарын хырызынчатханнарын исчетсер, андада хайдағ сiрер сын иреннерзер?

Тiл, сөс - ол пiстiң удур-төдiр тiл алысчаң тириибiс полча, хайзынан иптiг тузаланаар үгрeнeрге кирекпiс. Аннаң иптiг тузаланып аларға уғаа сидiк, сынап ол, посахтанып, чазып парған полза. Хырызынчаң сөс iкi көрiмнiг полча: чабалланчатхан туста паза оланай сөстернi палғалыстырарында тузаланчатса. Халғанчызына кiзiлер иди чаба палғат салғаннар, ол кiрлiг сөстер чох иптiг тiлнең чоохтас полбинчалар даа. Хачан чабал паза кiрлiг тiллiг кiзее тоғас парзаң, сағынчазын, - арса, пазынаң хомай пол парған кiзi пу? Иди, поэзының чооғында ызых идiндегi орыннарны адастырып, тiл алысчатхан кiзi тың ағырығ кiзее төбi, анзы поэзының төл чайачаң орынынан чазып парғанын прайзының алнында чарлапчатханы.

Игумен Савва, хайзы чаачыларны, Худайзар хығырып, устачан, пiр пөзiк орыныныг чаачының чооғынчаң үлескен, хайди ол үр тустар хырызынчаң сөстернең поэзын полбаанын. Ол кiрлiг сөстернең иди поэзып алған, хачан чызығ сөс анын аазынан сыға салза, ол пас салчаң, аннаң казармада килiстiре орынны таап алып, полған на хомай сөс үчүн, Худайның алнында, тiзекке түзiп, 10 пазырынысты толдырчан. Ниче-де тус пазынаң анын аазынаң чызығ сөстер санай сых парғаннар. Тың чохсы поларчых, сынап полған на кiрлiг тiллiг кiзi ол чохсы көзидiмге көкчeн полза.

СЫНСАБЛАНЫСТЫГ КИРТІНІС АКУТИАДА

Наа чирлерни азып чөрчеткен саблыг чорыхчы Семен Дежнев іскеркі чирлерзер чорыхха сыгар алнында, сахаларнын абахай хызынаң Абакайданаң тигіриблг хоныхты хон салған. Ол тустаң сыгара якуттар кірөске түзіп пастааннар. Якуттар орыстарнаң хоныхты төстеп салып, орыс палларны төредіп пастааннар. Иди аралы төреен палалар өкерек паза хыйга полчаннар. Иди сахаларға орыстарның Худайы оларни пол парған.

1632 чылда Саха чирі Орыс чиріне хозыл парған тиирге кирек, анзынанар сотник Петр Бекетов Лена сугның оң чарында острогты пүдір салып, Михаил Феодорович ханға анзынанар іскір пирген...

Иа, хада-пірге чурастың тархынында хайдаг ла нима полбаан полар, - хан төгістіг харбастар, чойланыс пастыра чабал киректер дее сыгыс парчаннар.

Ол чирлерзер пастагызын килген казактар сынсабланыстыг киртіністіг полғаннары үчүн, постарынын чуртастарын Худай чох пір дее пілін полбачаннар, аннаңар монахтар паза абыстар орындагы чоннарны удур-төдір айазарға, хынызарға кирек тіп, Худайзар айландырып алчаннар. Иди, тустар иргіп, андагы чоннар удур-төдір амыр хоныхтыг пол парып, ынаг чуртабысханнар.

Наа төстел парған Якутсктагы епархияның пастагы аракалайы Герман (Моралин) пасхан: «Минің сағымнаң, пу чирлерде сынсабланыстыг киртініс күстең киріл парбаан. Орыс чиріне кірчеткен чоннар көп худайлыг полып, көзеелерге пазырынып, санай чіт парбазыннар тіп, олар, прайзы христостыг киртіністің чаринаң чарыдыл парарға киректер...»

1641 чылда Ленская острогсар ікі иеромонах, ікі абыс паза пір диакон чиде-салғаннар. Олар Тобольсктагы митрополитнен хатыг чачығын алып, андар килгеннер: «Орындагы чонның аразынаң кем-де пос көңнінең кірөске түзіп аларға хынчатса, оларны кірөске түзір салған соонда, оларға тогысты таап, пір саларға кирек полар. Паза ипчелернің паза хыстарның аразынаң хай-піреезі кірөске түзіп аларға хынчатса, кірөске түскен соонда, андагох кірөстіг кізее, ползын ол орыс таа кізі, тигіриблг хоныхтыг пол парарға киректер».

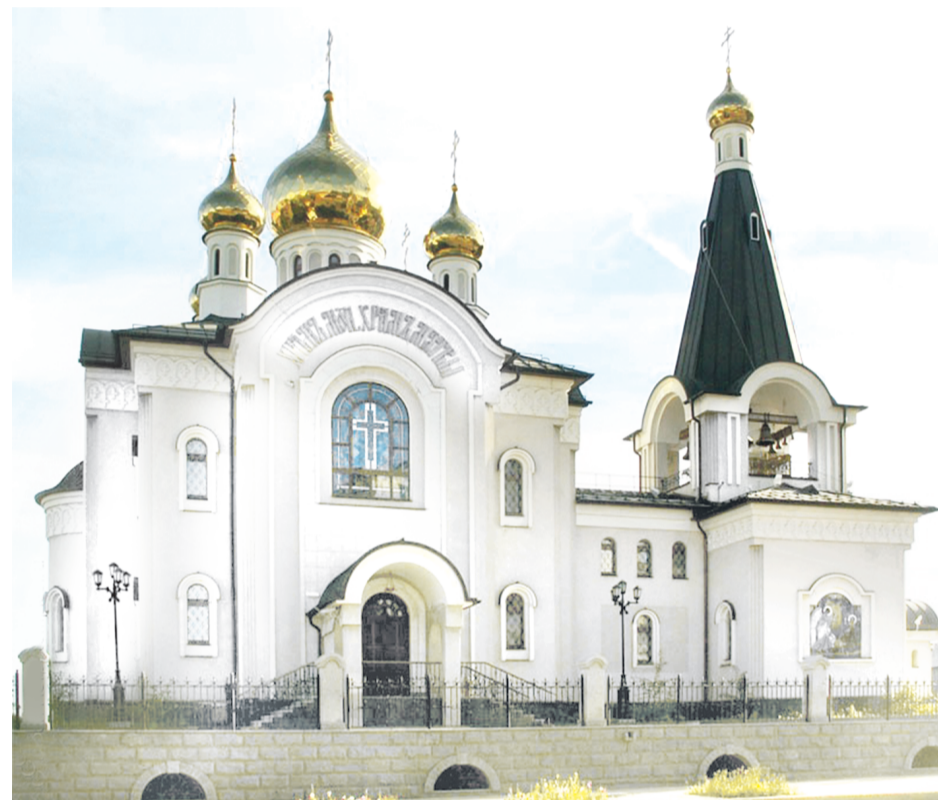
1643-чі чылда, чайгызын Головин Якутсктагы острогты пүдір салып, анда тигіриблг кинні төстеп салған. Мында пастагы Худай тураларын тургыс салғаннар, Ыс Омалыг Худайның адынаң паза Худайгасын Михаил Малеиннің адынан. Амды пееркі чирлерзер Тобольсктан абыстарны ызып пастааннар. Орындагы чуртагчылар кірөске түзіп аларға пеер кил-парчаннар.

1664 чылда Якутскта иреннернің Спасскай монастырьын пүдір салганы угаа улуг кирек пол парған. Пу монастырь Іскеркі Сибирьде хуттыг, культуралыг паза хоныхтыг чуртастын кині көп чылларға пол парған. Анда монах-харындастар андагы чоннарны сынсабланыстыг киртініске паза піліске үгретченнер.

Амды орындагы чоннарны Христосар айландыр салчаң кирек табырах пар сыххан. Пееркі чирлерзер Иркутсктагы ап-арыгчылар удаа кил-парчаннар.

1731 чылда Якутск поэнының аркалайын пастагызын көр салған, Иркутсктагы епископ Иннокентий II-ні (Нерунович). Ол мында 1741-1744 чылларда чуртап, худайлыг киректерні көп чайап салған, - Худайзар хыгырчаннарны чир хыриларына тарат салчаң, тигіриблгерні пүдір салып, ап-арыглап салчаң, андагы кизек чоннарны кірөске түзір салчаң.

XVIII-чі ч.ч. халғанчы чылларында Якутскай крайда, Спасскай монастырьнаң пасха, 15 тигіриб тургызыл парған. Амды христостыг кирек - пасхачыл паза ыырчы нимес... христостыг ада-іченең төреен пала-

лар ідөк Христостың палары пол парғаннар.

Че андагы чоннарның хызылып паза көс чөріп чуртапчатханы тигіриблг пірігістерні табырах өделендір полбачан. 1806 чылда андархы чирлерде 19 Худай туразы ла пар полған, оларның 5-зі Якутскта полған. Ол чирлердегі абыстар улуг аймахтарны ибіре чөр салып, пірееде 300-700 пирстаны иргіп, андагы аймах-пасха кизек чоннарны кірөске түзір салчаннар.

Сынсабланыстыг абыстар школарны ла төстеп салбааннар, че олар ідөк орындагы чоннарны піліске үгретченнер, паза якуттарға алфавитті төстеп салып, оларның тілінең хуттыг литератураны сыгарып пастааннар...

1852 ч. оргах айының 27-чі күнінде, Ап-арыгдан Ап-арыг Синодтың пөк салғанынаң, Якут облазын Камчаткадагы епархия хос салғаннар, хайзынаң Аляскадагы, Америкадагы паза Камчаткадагы аймах-пасха чоннарны Худайның чаринаң чарыт салған архиепископ Иннокентий (Вениаминов) устаан. Аның адынаң палгалыстыг полча ол чирлердегі чоннарның Христосар айландырыл парғаны.

Өөнхутпастыгы поэнының кафедрасын Якутсксар көзір салған. 1853 ч. үртүн айынаң сыгара Спасскай монастырьда чуртап, аның пастагчызы полыбысхан.

Наа орында ап-арыгчы угаа улуг тогысты пастаан. Ол наа Худай тураларына паза тигіриблг пірігістерні

төстеп салып, өкіс-чабыстарны көріп, оларға пілісті пирчең тигіриблг школарны тоғындыр салған.

1858 чылда Новоархангельсктегі хуттыг семинарияны Якутсксар көзір салған. Аның ректорына улуг абыс Димитрий Хитровты тургыс салған. Итседе ол семинария анда 1874 чылга ла читіре тоғынған. Ап-арыгдан Ап-арыг Синодтың чахиинан, ол Благовещенсксар көзіріл парған.

Ап-арыгчы Иннокентий Саха чиріндегі чоннарның тілінең кинделерні, Худайға тоғынчаң алданыстарны сыгарып пастаан...

1867 чылда Якутсктагы аркалай-

соонда, угаа тың чазып парып, андарыл таа парчаң.

Димитрий аданың устаанынаң, Синодальной типографияда якут тілінең 9 хуттыг кинде сыгарыл парған.

Өөнхутпастыгына Димитрийге Якутиядагы чоннар угаа тың хынчаңнар паза улуглачаңнар. Орыс Сынсабланыстыг епископтың чині-зіненер ис салып, пасха хан чирінең килген кізілер, аннаң танызып алар үчүн, андар кил-парчаннар.

1883 чылда Якутсктагы епархияның ікінчі епискобы Иаков (Домский) полыбысхан, хайзы поэнының чирдегі чуртагы тоозылганча анда Худайға паза кізілерге тоғын салған. Ол аркалайның кафедрасында 60 частыгга тур саларға чарат салған.

Пу хатыг климаттыг соох чирде Иаков ада угаа көп хуттыг тогыстарны чайап саларға маңнанған. Якутскта наа хуттыг семинарияны тоғындыр салған, Спасскай монас-тырьда Худайзар хыгырчаннарның школазын паза пансионны, ипчелернің училищезін, хайда аллар-дагы тигіриблг школарның үгретчелерін тимнеченнер, азып, тоғындыр салған.

Епископ Иаков тигіриблг литератураны якут тіліне тілбестирер узаратхан. Өөнхутхадарчызы Иаковтың, күс салып, тоғынғанынаң, «Якутские епархиальные ведомости» пастагы газета чарыхха сыгарылып пастаан.

Инапарыг епископ Иаков 1889 чылда хандың айының 9-чы күнінде чирдегі чуртазын тоос салған, аны Спасскай монастырьның Вознесенскай ағас тигірибінде чыып салғаннар. 1917 чылда ол тигіриб көй парған.

1999 чылның күрген айының 14-чі күнінде, чирнең тоғынчатхан кізілер Өөнхутхадарчызы Иаковтың чызып парбаан сөбгін таап алғаннар, аны Никольскай Худай туразынаң ағыл салғаннар, хайда ол амгы тусха читіре амыр чатча.

Хайхастыг даа, 110 чыл чирде чат салған хомдының хыры изел парбааны, паза Худай кізінің иди-сөбөгү пүдүн халғаны. Аның кип-азагы даа пүдүн халтыр, Чахсыхабар, кірөс паза алданыстыг пічк, хайда епископты, оғыдып, Сын чирзер үдескен абыстың ады пазыл парған, пүдүн халтырлар.

Мындагы соох аны тондыр салбаандыр, епископ Иаковтың хомдызы одынылчатхан чурттың алтында чатхан, иди ол пірде тооп парчаң, пірде иріп парчаң полған полар, че Худай кізінің иди-сөбөгү пір дее чызып парбаандыр.

2009 чылда улуг хырлас айының 12-чі күнінде, Өөнхутхадарчызы Зосима, саарның хутхадарчыларына хада, епископ Иаковтың кип-азаан, наа-чылап, аны хатап тонандыр салғаннар.

Худайзар хыгырып тоғынчаң епископтарны Дионисийні паза Иаковты Орыс Сынсабланыстыг Тигіриб сагам сабландыр салбаан, че оларның соондагы епископ Мелетийні (Якимов) 2003 чылда от айының 15-чі күнінде Якутскай паза Рязанскай епархияның ап-арыг кізілерінің омаларының санына хос салғаннар.